

Osoby souzené u retribučních soudů v nepřítomnosti (na příkladech mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Nový Jičín a Opava)

Mečislav Borák

Právněhistorické studie, sv. 42, Praha, Univerzita Karlova v nakladatelství Karolinum 2012, s. 269-284. ISBN 978-80-246-1994-1.

Problematika tzv. retribučního soudnictví v českých zemích, jež mělo po skončení druhé světové války potrestat nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, tedy obnovit spravedlnost pokřivenou okupačním režimem a zároveň i zabránit projevům živelné odplaty či svévolné msty, se teprve nedávno stala předmětem zájmu historiků. Půl století politicky vynuceného mlčení způsobilo, že až na zbytky pamětníků má většina české společnosti o této významné součásti našich novodobých dějin jen zcela mizivé či poněkud zkreslené povědomí, jak o tom svědčí i neutuchající debaty o „Benešových dekretech“. Až během několika posledních let se konečně objevily odborné práce, v nichž lze již nalézt potřebné informace o příčinách vzniku, průběhu, výsledcích, konkrétních dopadech i širším významu českých retribučních soudů.

Cílem této studie je přispět k postupujícímu odkrývání a poznávání těchto historických vazeb upozorněním na problematiku osob souzených u retribučních soudů v nepřítomnosti. V dosavadních výzkumech totiž tato otázka stála buď zcela či do podstatné míry stranou zájmu badatelů, i když jde o otázku mimořádně důležitou, neboť není zcela vyloučeno, že její právní důsledky mohou onu vzdálenou minulost nečekaně překračovat. Nemíníme se však vyjadřovat k tomu, zda výkon trestů vynesných rozsudky retribučních soudů v nepřítomnosti odsouzených může být po dotyčných osobách ještě dnes právně vymáhán, či jak to souvisí se sjednocováním právních norem v rámci vstupu České republiky do Evropské unie; to jistě přísluší pouze právníkům. Pokusíme se však zjistit historické kořeny tohoto problému a provedeme rozbor dosud prozkoumaných soudních spisů několika mimořádných lidových soudů s cílem blíže charakterizovat tuto skupinu souzených osob a zařadit tento jev do širších souvislostí retribučního soudnictví.

Soudní orgány s mimořádnou pravomocí, jež měly potrestat zločiny z doby okupace, spáchané nacistickými vetřelci i domácími kolaboranty s okupačním režimem, ustavila hned po svém osvobození většina zemí za války porobené Evropy. Právní normy a předpisy, jimiž se retribuční soudy řídily, byly ve většině zemí velmi podobné, což se týkalo i způsobu vedení procesů. I když si již můžeme i z naší literatury učinit alespoň přibližnou představu o průběhu a výsledcích retribuční v některých evropských zemích, kupodivu to neplatí o údajích týkajících se počtu osob souzených v nepřítomnosti. Zde jsou zmínky jen sporadické a obvykle se týkají jen těch nejvýraznějších rozsudků – trestů smrti. Např. ve Francii byla naprostá většina trestů smrti uložená mimořádnými soudy vynesena právě v nepřítomnosti obžalovaných.¹ Zdá se, že bylo zcela obvyklé, aby mimořádný soud rozhodoval o vině obžalovaného i v jeho nepřítomnosti, dovozoval to ostatně i článek 12 Charty norimberského tribunálu, soudu svým způsobem pro trestání válečných zločinů „vzorového“.² Ba dokonce se tato možnost netýkala jen mimořádných soudů a zjitřené poválečné doby – vždyť např. v březnu roku 2001 byl v Paříži v nepřítomnosti odsouzen na doživotí rakouský nacist a Alois Brunner, jemuž soud prokázal podíl na deportacích tisíců židů do plynových komor v Osvětimi. Přitom soudu nebylo známo, zda je obžalovaný vůbec ještě naživu (měl by mít v době přelíčení 88 let), ani kde se nachází (naposled byl jeho pobyt zjištěn v Sýrii).³

Nejinak tomu bylo u nás, už první retribuční dekrety prezidenta republiky z 19. června 1945 možnost přelíčení v nepřítomnosti obžalovaného připouštěly. Tzv. „velký“ dekret č. 16 ve svém § 26, odst. 4 uváděl: „*Jestliže se obžalovaný nedostavil anebo nemůže dostaviti k soudu z jakýchkoli důvodů, může veřejný žalobce navrhnouti, aby se hlavní přelíčení konalo v nepřítomnosti obžalovaného. V takovém případě musí soud zřídit obhájce z moci úřední.*“⁴ Takřka stejnými slovy se vyjadřoval i § 11, odst. 2 dekretu č. 17 o Národním soudu, hlavní přelíčení v nepřítomnosti obžalovaného zde měl navrhnout národní prokurátor.⁵ Zákonné retribuční normy tedy soud nad nepřítomnými obžalovanými nezakazovaly ani nenařizovaly, pouze jej umožňovaly. Záleželo zřejmě na posouzení všech souvislostí případu obžalobou – na závažnosti provinění, na předpokládaném pobytu pachatele (zvl. na zjištění, zda může být naživu) i na dalších

¹ Z celkem 7037 trestů smrti bylo 4397 trestů uloženo v nepřítomnosti obžalovaných. Viz Kuklík, Jan: Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů“. Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Praha 2002, s. 356.

² Ečer, Bohuslav: Norimberský soud. Praha 1946, s. 80.

³ Borák, Mečislav: Eichmannův pobočník byl odsouzen na doživotí. Národní osvobození, 2001, č. 9, s. 3.

⁴ Sbírka zákonů a nařízení státu Československého, r. 1945, částka 9, vyd. 9. 7. 1945, s. 30.

⁵ Tamtéž, s. 32.

konkrétních okolnostech, možná i na dostatku finančních prostředků na činnost obhájců *ex offo*. Proto ani praxe jednotlivých soudů nebyla v tomto ohledu jednotná.

Přesné údaje máme pouze o činnosti Národního soudu, který projednal celkem 36 trestních žalob proti 80 osobám (další 3 byly souzeny pouze čestným soudem), z toho 5 osob bylo souzeno v nepřítomnosti.⁶ Šlo většinou o tresty smrti – kromě známého kolaboranta novináře Emanuela Vajtauera, který v posledních dnech války zmizel beze stop, byli k němu odsouzeni vedoucí představitel fašistické Vlajky Otakar Polívka a činovníci Kuratoria pro výchovu mládeže Karel Mihalíček a František Teuner, jehož případ může sloužit k ilustraci dalšího úředního postupu. Nedlouho po vynesení rozsudku byl totiž Teuner vypátrán v Německu a vydán z americké okupační zóny do Československa. K vykonání trestu smrti však nedošlo, protože prezident republiky změnil cestou milosti trest na doživotí.⁷ Posledním ze souzených v nepřítomnosti byl známý průmyslník Jan Antonín Baťa, odsouzený k trestu 15 let žaláře a ztrátě jmění ve prospěch státu. Obžaloba mu kladla za vinu, že měl poškozovat zájmy republiky tím, že se odmítl otevřeně připojit k protiněmeckému odboji a bránil v tom i svým zaměstnancům. Za údajné obchodování s nepřítelem se ocitl na britské i americké „černé listině“ a proto odešel z USA do Brazílie, kde úspěšně pokračoval v podnikání. Svědkové na jeho obhajobu uváděli, že se snažil za každou cenu udržet zlínské závody v českých rukou, takže při jednání s Němci musel taktizovat a nemohl proti nim veřejně vystoupit. Zaměstnal však hodně českých pracovníků ze zrušených vysokých škol a umožnil jim vědeckou a výzkumnou činnost. Zemřel v roce 1965, ale v roce 1991 bylo zahájeno řízení o jeho rehabilitaci. Nebylo úspěšné; stížnost pro porušení zákona, podaná bývalým generálním prokurátorem Jiřím Šetinou k Nejvyššímu soudu, byla v červenci 1994 zamítnuta jako nepřijatelná.⁸

Nabízí se zde srovnání se slovenským Národním soudem v Bratislavě. Retribuční dekrety prezidenta totiž nakonec platily pouze pro české země, neboť československá exilová vláda v Londýně a Slovenská národní rada měly poněkud rozdílné představy o charakteru retribučního soudnictví. Pro Slovensko tak platilo nařízení SNR č. 33 z 15. května 1945 a právě v možnosti souzení obžalovaných v jejich nepřítomnosti se obě

⁶ Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu. Praha 1947, s. 25.

⁷ Borák, Mečislav: Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948). Ostrava 1998, s. 65, 67.

⁸ Tamtéž, s. 66; Pospíšil, Jaroslav: Hyeny. 5. vyd. Vizovice 2002, s. 26-30; Tomeš, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století. I. díl. Praha 1999, s. 56; Ivanov, Miroslav: Sága o životě Jana Bati a jeho bratra Tomáše. Vizovice 1998.

právní normy zásadně lišily. Podle § 10, odst. 1 tohoto nařízení „*Lidový soud nemůže jednat v nepřítomnosti obžalovaného*“.⁹ Toto ustanovení bylo společné pro všechny tři druhy slovenských lidových soudů – pro Národní soud v Bratislavě, okresní i místní lidové soudy. Později však bylo novelizováno,¹⁰ takže při soudu s Jozefem Tisem mohl už být bývalý ministr zahraničí Ferdinand Ďurčanský odsouzen k trestu smrti v nepřítomnosti. Ten již před koncem války utekl přes Španělsko do Argentiny a z exilu pak napadal pravoplatnost soudního jednání (zemřel v roce 1974 v Mnichově).¹¹ Jiný podobný případ se zřejmě před Národním soudem v Bratislavě neodehrál, údaje o počtu souzených v nepřítomnosti u okresních či místních lidových soudů se prozatím nepodařilo zjistit. Vzhledem k tomu, že na Slovensku déle než rok platilo nařízení zakazující jednání soudů v nepřítomnosti obžalovaných, nebude patrně takových případů nijak mnoho. V současnosti mediálně nejznámější případ slovenského válečného zločince Ladislava Nižňanského, odpovědného za masakry v partyzánských obcích Ostrý Grúň a Klak, který byl v lednu 2004 zatčen v Mnichově, se retribučního soudnictví přímo netýká. Nižňanský byl totiž odsouzen až v šedesátých letech řádným československým soudem a navíc je pravděpodobné, že podle německých zákonů nebude k výkonu práva vydán na Slovensko, nýbrž že bude souzen v Německu.¹²

Dosud zjištěné statistiky 24 mimořádných lidových soudů (dále MLS) v českých zemích si problému osob souzených v nepřítomnosti vůbec nevšímají, takže bude značně obtížné prověřit, o kolik případů se jednalo. Ani u těch MLS, jejichž historie byla již zpracována, není tento údaj uváděn, obvykle bývá nahrazen pouze zmínkou o osobách odsouzených v nepřítomnosti k trestu smrti. Např. u MLS Liberec šlo o dvě osoby z celkem osmi odsouzených k trestu smrti (šest odsouzených bylo do dvou hodin po vynesení rozsudku popraveno). Alfred Haussmann z Frýdlantska v Čechách, velitel bojůvky freikorpsu, jež v září 1938 provedla krvavý útok na celnici v Habarticích, uprchl v prosinci 1946 z internačního tábora v Liberci; Walter Jautz, příslušník jiné bojůvky, jež v září 1938 obsadila celnici v Hrádku nad Nisou, uprchl do Německa již v květnu 1945. Je pravděpodobné, že souzených v nepřítomnosti zde bylo více než jen oni dva odsouzení k trestu smrti. Autorka studie zmiňuje např. bojůvkáře freikorpsu Albína Hilsche a

⁹ Sbíerka nariadení Slovenskej národnej rady, r. 1945, čiastka 7, vyd. 23. 5. 1945, s. 44; Beňa, Jozef.: Slovensko a Benešove dekréty. Bratislava 2002, s. 202.

¹⁰ Patrně nařízením SNR č. 57/1946 Sb.

¹¹ Borák, M: Spravedlnost..., c. d., s. 90.

¹² Motl, Stanislav: Tajemný Ladislav Nižňanský, nacistický válečný zločinec. Lidové noviny, 21. 1. 2004, s. 1 a 10; Proces s Nižňanským zřejmě začne už letos. Tamtéž, s. 5.

Alfréda Schuberta, souzené společně s Jautzem. Schubert uprchl do Německa v květnu 1945, Hilsch ale získal legitimaci antifašisty a teprve v srpnu 1946 se do Německa dobrovolně vystěhoval (soud se konal až 3. 5. 1947).¹³

MLS v Litoměřicích odsoudil k trestu smrti celkem 26 obžalovaných, čtyři z nich v nepřítomnosti. Velitel terezínského ghetta Anton Burger, odpovědný za smrt stovek židovských vězňů, z nichž některé osobně zavraždil, byl vypátrán po válce v Rakousku, avšak podle sdělení tamních úřadů uprchl v červenci 1947 z amerického internačního tábora v Glasenbachu u Salzburgu a nebyl dopaden. Vedoucí policie v terezínském ghettu Karl Bergel, který osobně týral internované židy a zařazoval je do transportů smrti, zmizel po válce beze stop. Ani dozorce v terezínské Malé pevnosti Herbert Mende, obviněný z ubití několika vězňů, nebyl po válce vypátrán.¹⁴ Jeho snad ještě krutější kolega Anton Malloth se ukrýval v americké okupační zóně a rok si pobyl ve vyšetřovací vazbě v Innsbrucku. Nebyl však vydán do Československa a brzy poté se usadil v Itálii. Až v roce 1988 byl odtud vypovězen do Německa, kde se jej ujala neonacistická podpůrná organizace Tichá pomoc a zařídila mu pobyt v penzionu v Pullachu. Celých deset let trvala snaha pohnat Mallotha před soud, dokonce se důvodně předpokládalo, že byl mohl být vydán k potrestání do České republiky, protože otázka jeho současné německé státní příslušnosti byla nejasná. Nakonec byl souzen u Zemského soudu v Mnichově a s pomocí českého svědka Alberta Mayera mu byla prokázána konkrétní vražda, takže byl 30. května 2001 odsouzen na doživotí (zemřel 13. 12. 2002).¹⁵

Prozatím nejpodrobnějšího zpracování se dočkaly soudní spisy MLS Cheb, jež uchovávají případy 2037 osob, proti nimž byla vznesena retribuční žaloba.¹⁶ Ze jmenného přehledu obžalovaných je zřejmé, že tři z celkem třiceti osob, nad nimiž byl vynesena rozsudek trestu smrti, byly souzeny v nepřítomnosti. Důlní inženýr Hermann Rossbach z Nového Sedla byl obviněn, že ohlásil údajnou sabotáž dvou polských dělníků na Dole Concordia, jež skončila jejich popravou. Před soudem uprchl v únoru 1947 z vazby a žádost o jeho vydání z americké zóny Německa nebyla vyslyšena. Po zjištění jeho místa pobytu v Holzhausenu v Hessensku se vedlo jednání o převzetí trestního

¹³ Kočová, Kateřina - Radvanovský, Zdeněk – Suchá, Jitka: Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948. Ústí nad Labem 2001, s. 35, 43-45.

¹⁴ Tamtéž, s. 58, 90-94.

¹⁵ Borák, Mečislav: Nová fakta umožňují vydání terezínského dozorce do ČR. Moravskoslezský den, 12. 9. 1998, s. 8; Motl, Stanislav: Odešel muž, který usvědčil Antona Mallotha. Národní osvobození, 2002, č. 23, s. 6.

¹⁶ Jiřík, Václav: Nedaleko od Norimberku. Z dějin retribučních soudů v západních Čechách. Cheb 2000, s. 20.

stíhání prokuraturou v Ansbachu, ale bez kladného výsledku. Horník Jiří Plail se účastnil v září 1938 přepadení četnické stanice v Habartově, při němž bylo zabito několik československých četníků; v listopadu 1946 utekl z vazby do Bavorka a nebyl vypátrán. O třetím odsouzeném v nepřítomnosti, výšivkáři Josefu Schmächeovi z Bublavy, autor studie bohužel nic bližšího neuvádí, patrně později po svém zatčení v červnu 1945 rovněž utekl před soudem.¹⁷ Soupis obžalovaných udává, že v nepřítomnosti byl odsouzen na 20 let žaláře ještě obchodník z Citic Jan Sommer, obviněný z přechovávání zbraní pro bojůvky freikorpsu v září 1938.¹⁸

Dobře prozkoumány byly též spisy tří soudů v oblasti někdejší ostravské expozitury Moravskoslezského zemského výboru, jejichž materiály byly převedeny do počítačové databáze všech obžalovaných osob. Spisy MLS v Novém Jičíně obsahují 1228 případů trestního stíhání, jež se týkalo celkem 1169 osob. Z celkem 1091 souzených byly pouze 3 osoby souzeny v nepřítomnosti (viz tabulka č. 1). Elektromontér Rudolf Fuhrmann z Nového Jičína byl odsouzen na 5 let žaláře za členství v SA a zradu republiky, ale byl odsunut již před konáním přelíčení. Účetní Pavel Kožoušek z Brna uprchl hned po válce do Rakouska, přesto byl za členství v SA odsouzen k trestu 1 roku žaláře. Číšník Alois Malina z Choryně, jediný Čech mezi těmito souzenými, byl sice v únoru 1946 zatčen, ale u soudu v prosinci 1948, kdy byl potrestán 15 lety žaláře za konfidentství, udavačství s následky a vyhrožování, už nebyl přítomen, což autor databáze blíže nevysvětlil.¹⁹

K podobným výsledkům došel i rozbor soudních spisů MLS Opava, jež zachycují celkem 2259 stíhaných osob. Z tohoto počtu bylo souzeno 1608 osob a v celkem 6 případech proběhlo přelíčení v nepřítomnosti souzených (viz tabulka č. 2). Krejčí Ludvík Kaps, obviněný z činovnictví v NSDAP, ze zrady republiky a členství ve freikorpsu, byl odsouzen pouze na 5 let žaláře, ale už před přelíčením se mu podařilo z vazby uprchnout. Prokuristovi Janu Chlupáčkovi z Vídně vyměřil soud trest 15 let žaláře za podporu nacismu a zradu republiky; i když byl po válce zatčen, patrně se mu podařilo před soudem uprchnout. Dva obžalovaní byli dokonce soudem osvobozeni – Anna Guklerová z Horních Hoštic, údajná funkcionářka ženské organizace NSF, byla měsíc před

¹⁷ Tamtéž, s. 22, 58-62, 416-419, 669.

¹⁸ Tamtéž, s. 674. Na jiném místě (s. 461) však autor naopak uvádí, že případ byl odložen, neboť obžalovaný byl bez vědomí soudu odsunut, a k jeho odsouzení v nepřítomnosti už nikdy nedošlo.

¹⁹ Mašata, Jiří: Činnost Mimořádného lidového soudu v Novém Jičíně v letech 1945-1948 a židovská problematika. In: Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948. Sborník příspěvků. Praha-Opava 2002, s. 84- 87; Počítačová databáze soudních spisů MLS Nový Jičín, uloženo v Zemském archivu v Opavě (autor Jiří Mašata).

přelíčením odeslána ostravskému úřadu práce, a zámečník Karel Tomášek z Kravař, obviněný ze zrady republiky, uprchl už dávno před přelíčením za manželkou do Německa. Další dva obžalovaní se k soudu nedostavili ze zdravotních důvodů: montér Robert Spusta z Petřvaldu zemřel hned druhého dne po přelíčení, takže výkon trestu 10 let žaláře za činnost v NSDAP a udavačství s následky ani nenastoupil; klempíř Karel Schöppel ze Staré Červené Vody nebyl schopen převozu ze sběrného střediska v Prosečnici u Lešan, přesto byl v nepřítomnosti odsouzen ke 20 letům žaláře za úklady o republiku; ani on však výkon trestu nenastoupil, neboť za půl roku poté byl bez vědomí soudu odsunut do Německa.²⁰

Třetí soubor soudních spisů vzniklý u MLS Moravská Ostrava se však ve sledovaném ukazateli od předchozích souborů značně liší. Počet osob souzených v nepřítomnosti byl totiž v Ostravě řádově vyšší: zatímco u dosud uvedených soudů se jednalo vždy jen o několik nepřítomných osob, v Ostravě jich nebylo u přelíčení hned několik set. Z celkového počtu 1932 soudem obžalovaných zde bylo souzeno 1745 osob, z toho v nepřítomnosti celkem 272 osoby.²¹ Jde tedy zhruba o jednu šestinu všech souzených a je to soubor dostatečně reprezentativní k tomu, abychom se jeho analýzou pokusili zjistit strukturu této skupiny (sociální, národnostní, věkovou aj.), důvody nepřítomnosti obžalovaných u přelíčení, druhy jejich provinění i strukturu soudních výroků (viz tab. č. 3).²²

Ve skupině osob souzených v nepřítomnosti převažovali muži – ženy tvořily jen 8 %, což bylo výrazně méně, než činil poměr obou pohlaví u všech osob obžalovaných u MLS v Ostravě (tam ženy tvořily 13,5 %).

Podle národnosti bylo ve skupině 229 Němců (tj. 84,2 %), 34 Češi, 8 Poláků a 1 Slovák. Podle státní příslušnosti z doby války se naprostá většina osob hlásila k Německé říši (96 %), ať již měli přímo její příslušnost (186 osob) nebo se hlásili k některé z kategorií německé volkslisty, přičemž převažovala kategorie II s větším podílem „německé krve“ (37 osob, ale patřila sem jistě i většina ze 33 osob, u nichž číslo kategorie nebylo vyplněno), zatímco k „méně hodnotným“ kategoriím III a IV se hlásilo celkem jen

²⁰ Janák, Dušan: Činnost Mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945-1948. Časopis Slezského zemského muzea, Série B, 43, 1994, s. 247, 280; Počítačová databáze soudních spisů MLS Opava, uloženo v Zemském archivu v Opavě (autor Dušan Janák). V databázi není nepřítomnost K. Schöppla zaznamenána, proto autor v citované studii uvádí jen 5 osob souzených v nepřítomnosti, ale tamtéž na s. 257 se o Schöpplově nepřítomnosti u soudu zmiňuje.

²¹ Borák, M.: Spravedlnost..., c. d., s. 349. Ke zde uvedenému počtu 267 osob souzených v nepřítomnosti je nutné připočítat dalších 5 osob, u nichž se to podařilo zjistit dalším výzkumem až po vydání publikace.

²² Veškeré údaje týkající se rozboru této skupiny osob viz Počítačová databáze MLS Moravská Ostrava, uloženo v Zemském archivu v Opavě (autor Mečislav Borák).

5 osob. K protektorátnímu (tedy původně československému) občanství se hlásilo 9 osob, další 2 měly původně občanství rakouské (viz tab. č. 3c).

Z hlediska věkové skladby převažovali starší lidé. Průměrný věk obžalovaných v době zavedení retribučního dekretu v roce 1945 dosahoval téměř padesáti let (průměr všech osob obžalovaných u MLS činil jen 43 roky), do kategorie osob starších 40 let patřilo přes 61 % obžalovaných. Do kategorie mladých lidí do 20 let patřil jen jediný obžalovaný, funkcionář Hitlerjugend Walter Czakan z Českého Těšína, který byl vůbec nejmladším delikventem souzeným u MLS v Ostravě (neměl ještě 19 let). V kategorii od 20 do 30 let bylo jen 18 osob, zatímco do nejpočetnější kategorie od 40 do 50 let věku patřilo 117 osob (viz tab. č. 3d). Nejstarší byly dvě ženy ve věku 66 let – Julie Blattanová z Místku a Marie Szefcziková z Frýdku.

Podle zaměstnání na konci války jednoznačně převažovali úředníci všeho druhu, příslušníci inteligence a vůbec vyšších společenských kruhů, jak to odpovídalo postavení Němců a těch, kteří se k nim za okupace přidali (viz tab. č. 3e). Tvořili dvě třetiny z celkového počtu skupiny (66 %), zatímco dělníci a řemeslníci tvořili jen asi jednu pětinu (22 %). Je to poměr zcela opačný, než jaký byl zjištěn při analýze všech osob souzených u MLS v Ostravě, kde jednoznačně převažovala dělnická povolání.²³ Znamená to, že před soudem končili spíše prostí občané, kteří neočekávali vyšší tresty a proto tak často neutíkali, naopak příslušníci elit, k nimž úředníci nesporně patřili, si byli vědomi své odpovědnosti a snažili se soudu vyhnout. Proto mezi souzenými v nepřítomnosti převažují. U obžalovaných německé národnosti je příslušnost k těmto elitám ještě zřetelnější; zatímco dělnická povolání tvořila u Němců jen asi jednu pětinu z celkového počtu, u Čechů a Poláků to byla jedna třetina. Přestože se tedy přihlásili k Němcům, úřednická místa si tím vymohli jen někteří z nich. Širokou skupinu 178 úředníků a příslušníků elit tvořili úředníci ve správních úřadech okresů a obcí (byli mezi nimi i 2 okresní hejtmani a krajský vedoucí NSDAP), v dolech, hutích, bankách či jiných úřadech a institucích (75 osob), úředníci policie, gestapa a jiných bezpečnostních služeb (18 osob), dozorcí v dolech a hutích (17 osob), správci, inženýři, stavitelé, obchodníci, mistři, advokáti, lékaři, továrníci apod. Skupinu dělnických povolání a řemesel tvořili především kvalifikovaní dělníci, zámečníci, horníci, elektrikáři, strojníci, mechanici atd. Zbývající část souzených v nepřítomnosti tvořily ženy v domácnosti a různí zaměstnanci (účetní, železničáři, hostinští, studenti aj.).

²³ BORÁK, M.: Spravedlnost..., c. d., s. 132.

Způsobu obživy odpovídá i místo bydliště těchto osob. Protože ve skupině převažovali úředníci a příslušníci elit, je celkem logické, že museli bydlet ve správních střediscích ostravské oblasti. Skoro polovina z nich (125 osob) bydlela přímo v Ostravě, ponejvíce v centru města v Moravské a Slezské Ostravě či Vítkovicích, ale též ve všech okrajových čtvrtích. Dalším centrem byla střediska kamenouhelného revíru Fryštát a Karviná s přilehlými obcemi (35 osob), blízký Petřvald a Orlová s okolím (22 osob), Třinec a okolí (25 osob), Frýdek a Místek (20 osob), Bohumín a přilehlé obce (15 osob), Frýdlant nad Ostravicí (10 osob), Jablunkovsko (10 osob), Těšín a okolí (10 osob). Bydlení na vesnici bylo zcela výjimečné, vždy se spíš jednalo o obec blízkou některému z uvedených městských středisek. Je zajímavé, že soud někdy sdružoval do stejného dne hlavní líčení v kauzách nepřítomných obžalovaných, pocházejících ze stejného bydliště, např. 29. 10. 1946 bylo souzeno v nepřítomnosti sedm osob z Fryštátu a Karviné, 11. 1. 1946 šest osob z Frýdlantu nad Ostravicí, 29. 1. 1946 šest osob z Petřvaldu ap.

Další charakteristiku této skupiny osob poskytuje údaj o místě jejich narození, neboť naznačuje, odkud na Ostravsko přišly. Nadpoloviční většina z nich se narodila v některé z obcí Ostravska či přilehlých oblastí Karvinska, Bohumínska, Těšínska a Frýdecko-Místeka (celkem 147 osob). Značná část jich pocházela ze Sudet (56 osob), většinou z blízkého Opavska, Hlučínska, Novojičínska či Bruntálska, ale někteří i ze správního centra župy z Liberecka. Přímou z území Německé říše přišly do Ostravy 22 osoby. Další oblasti či státy již byly zastoupeny méně početně – z Moravy pocházelo 12 osob, z Polska 12 osob, z Rakouska 7 osob, z Čech 5 osob, ze Slovenska 4 osoby, po 1 osobě z Jugoslávie, Maďarska a Ukrajiny, ve 4 případech nebylo místo narození uvedeno.

Ze soudních spisů lze zjistit i konkrétní provinění, z nichž byly dotyčné osoby obžalovány a kvůli nimž se ocitly před soudem. Mnohé z nich byly obžalovány ne z jednoho, ale hned z několika zločinů, takže součet provinění téměř dvakrát převyšuje počet obžalovaných. Zjištěné výsledky se poněkud liší od rozboru žalobních důvodů všech osob žalovaných u MLS Moravská Ostrava, kde prvních pět nejčastějších provinění tvořilo udavačství, členství v SA, činnost v NSDAP, podpora nacismu a členství v NSKK (Národněsocialistický motorizovaný sbor). U osob souzených v nepřítomnosti bylo nejčastějším proviněním činnost v NSDAP (93 případy), členství v SA (78 případů), členství v SS (62 případy), udavačství (41 případ, z toho 34 případů udání s následky pro udaného) a členství v NSKK (35 případů). Rozdíl v pořadí četnosti hlavních provinění mezi skupinou osob souzených v nepřítomnosti a celkovou statistikou všech osob

souzených u MLS v Ostravě zcela jistě způsobila okolnost, že v celkovém souboru obžalovaných bylo značné množství českých kolaborantů, kteří se mezi souzenými v nepřítomnosti takřka nenacházejí. K dalším proviněním námi sledované skupiny osob patřila ještě podpora nacismu (33 případy), konfidentství pro nacistickou bezpečnost (20 případů), činovnictví v DAF (Německá pracovní fronta, 9 případů) a v řadě dalších nacistických organizací (viz tab. č. 3f).

Soudní výroky vynesené v nepřítomnosti obžalovaného byly jednoznačně mnohem přísnější, než výroky vynášené v jeho přítomnosti. Souvisí to s menším využíváním již tak značně omezených možností obhajoby, neboť obhájce *ex officio* měl jistě menší motivaci k prosazování mírnějšího rozsudku, chyběl kontakt s obžalovaným pro případné vyhledávání svědectví v jeho prospěch, ze strany soudu se zde možná projevovala i jistá lhostejnost k osudům nepřítomného, nebo snaha posuzovat jeho útěk jako přiznání viny a tudíž přihlédnout spíše k horním hranicím možné trestní sazby. Tak lze vysvětlit, že zatímco u všech rozsudků uložených MLS v Ostravě činil průměrný trest odnětí svobody jen 8, 7 roku,²⁴ u osob souzených v nepřítomnosti to bylo 12, 5 roku. Zatímco v prvním případě byla nejčastějším výrokem soudu ztráta 5 let svobody a následovaly tresty 10 let, 20 let, 15 let a 1 roku žaláře, u souzených v nepřítomnosti byl nejčastěji ukládán trest žaláře na 20 let (65 výroků) a následovaly tresty na 10 let (49 výroků), 15 let (41 výrok), 5 let (38 výroků) a 8 let žaláře (15 výroků). Tři osoby byly odsouzeny do vězení na 25 let, jedna na 30 let, jedna k trestu smrti, 5 na doživotí a celkem 6 osob bylo soudem osvobozeno (viz tab. č. 3g).

Možnost dalšího srovnání poskytují též údaje o četnosti soudních přelíčení v jednotlivých letech působnosti soudu. Zatímco v roce 1945 bylo v nepřítomnosti souzeny jen 3 osoby, což byly pouhé tři tisíce z celkového počtu osob tehdy u MLS v Ostravě souzených, byla to v roce 1946 už jedna osmina (149 souzených) a v roce 1947 dokonce jedna čtvrtina (116 souzených). Vysvětlení, proč v roce 1947 tvořili souzení v nepřítomnosti čtvrtinu všech souzených osob možná spočívá v okolnosti, že hlavní přelíčení se konala jen do května, kdy retribuční končila, a nejasné případy, k nimž kauzy obžalovaných v nepřítomnosti patřily, soud patrně odkládal až na závěr své činnosti. Bylo by jistě zajímavé zjistit, zda tomu tak bylo i u jiných MLS v českých zemích. Druhá fáze retribuční v roce 1948 se už této skupiny obžalovaných dotkla jen minimálně (pouze

²⁴ Tamtéž, s. 154.

4 souzení), většinou proto, že dotyčné osoby byly už odsunuty, takže soud místo hlavního líčení v nepřítomnosti volil raději přerušení řízení pro nepřítomnost obžalovaného.

Dostáváme se konečně k poslednímu a pro nás nejzajímavějšímu souboru údajů, k rozboru příčin nepřítomnosti obžalovaných u hlavního líčení. Naprostá většina obžalovaných nebyla vůbec zatčena, evakovali či utekli z Ostravska převážně už před koncem války nebo těsně po ní, když zjistili, že by jim mohl hrozit soudní postih. Takových osob bylo celkem 196; u řady z nich soud důvodně předpokládal, že utekly před postihem do některé z okupačních zón Německa, a u 6 osob s jistotou uváděl, že utekly do Polska. V pořadí druhou nejčetnější příčinou nepřítomnosti byl odsun obžalovaného bez vědomí soudu ještě před přelíčením, které se pak stejně odehrálo. Svědčí to jistě o špatné koordinaci spolupráce soudních a bezpečnostních orgánů i o dobové tendenci urychlit odsun co možná největšího počtu Němců. Je zaznamenáno 41 takových případů, k nimž lze připočítat ještě 1 případ delikventa, předaného bezpečnostními orgány k potrestání do Polska. Další skupinu tvořili obžalovaní, kteří byli z různých důvodů propuštěni z vazby a měli čekat na další vývoj trestního řízení na svobodě, čehož využili k útěku před soudem (šlo o 23 případy). Dvě osoby z této skupiny např. utekly do Rakouska, ale patří sem i ty, které neodešly za hranice republiky, ale jejichž domácí pobyt se soudním orgánům nepodařilo znovu zjistit. Poslední skupinu tvořily osoby, jimž se podařilo po zatčení uprchnout z vazby, z věznic, internačních táborů či rovnou od výslechu z policejního ředitelství (bylo jich celkem 11).

Podívejme se nyní blíže alespoň na některé zajímavé případy, souzené v nepřítomnosti osob žalovaných u MLS v Ostravě. Jediný Slovák v této skupině, řidič Vavřinec Záhumenský z Vysoké nad Kysucou, byl na Slovensku velitelem internačního tábora, spolupracoval s pobočkou gestapa v Bílé a způsobil zatčení několika partyzánů z Beskyd. Podařilo se mu uprchnout z vězení okresního soudu ve Frýdku a v nepřítomnosti byl odsouzen na doživotí.²⁵

Z osmi obžalovaných, u nichž je ve spise uvedena polská národnost, uprchli tři před soudem do Polska. Báňský úředník Jindřich Nowak z Horní Suché byl poté odsouzen za členství v NSKK k trestu 10 let žaláře, což byl dvojnásobek obvykle udělovaného maximálního trestu za tento trestný čin. Navíc bylo soudu předloženo dobrozdání z Dolu František o bezúhonném chování obžalovaného v době okupace. Žil pak v Polsku v Zabrze a jeho manželka v ČSR marně žádala o obnovu řízení, teprve 11. 5. 1957 mu

²⁵ Zemský archiv Opava, fond MLS Moravská Ostrava, č. spisu Ls 995/46 (dále budou uváděna již jen čísla spisů, které jsou součástí tohoto fondu v Zemském archivu).

byla udělena milost.²⁶ Do Polska uprchli i manželé Josef a Jana Walicovi ze Slezské Ostravy, souzení za udavačství.²⁷ Je zajímavé, že ostatních šest údajných Poláků už natolik splynulo s němečtvím, že v době soudu byli jako Němci odsunuti z republiky a vyhnuli se tak výkonu trestu. Byl mezi nimi např. polský a za války německý učitel Karel Sikora ze Šumbarku, který dostal trest 12 let žaláře za činnost v NSDAP a podporu nacismu, i když soudu došla dobrozdání, že za války chránil místní Poláky.²⁸ Jiným takovým učitelem byl Hans Fiedor z Dolních Bludovic, odsouzený za stejný trestný čin dokonce na 20 let žaláře.²⁹

Co bylo řečeno o Polácích, platí do značné míry o oněch 34 osobách, v jejichž spise je uvedena národnost česká. Také většina z nich se natolik přiklonila k němečtví, že po válce uprchli do Německa či tam byli již před soudem odsunuti. Týkalo se to dokonce i několika českých fašistů. Např. úředník pojišťovny František Ulmann z Ostravy, který byl velitelem fašistických Svatoplukových gard a organizoval protižidovské akce, za což byl odsouzen na 15 let žaláře, uprchl před soudem do americké zóny.³⁰ Jiný ostravský funkcionář této organizace Bohumil Janoušek, který si za okupace dal jméno Gottfried Hantl, byl odsouzen na 20 let žaláře, ale již před soudem byl odsunut.³¹ Také velitel fašistických gard ve Vojkovicích, horník Josef Mazák, zmizel hned po válce v Německu a vyhnul se tak trestu 12 let žaláře.³²

Otázka národnosti ostatně byla zvláště na Těšínska značně komplikovaná, mnozí místní obyvatelé ze během svého života hlásili jako Češi, Poláci či Němci podle toho, která z těchto národností jim momentálně dávala větší záruky k obživě či životní kariéře. Např. důlní inženýr Lothar Barchanski z Petřvaldu byl před válkou Čechem a důstojníkem čs. armády, po záboru Těšínska v roce 1938 se hlásil k Polákům a za německé okupace přijal německou volkslistu. Za činnost v NSDAP a členství v NSKK byl v září 1945 vzat do vazby, ale na slib, že se dostaví k soudu, byl o vánocích propuštěn domů k rodině. Vzápětí uprchl do Polska, kde se stal ředitelem dolu, ale u nás byl odsouzen na 15 let žaláře.³³ Zámečník Emil Pawlas z Prostředních Bludovic rovněž utekl

²⁶ Ls 387/46.

²⁷ Ls 799/46.

²⁸ Ls 803/46.

²⁹ Ls 1007/46.

³⁰ Ls 592/46.

³¹ Ls 733/46.

³² Ls 1045/46.

³³ Ls 32/46.

do Polska v obavách před trestem za stejná provinění a byl odsouzen na 5 let žaláře. Polsko ho odmítlo vydat, jeho děti, které zůstaly v ČSR, za něj prosily o milost, aby mohl navštívit rodinu. Jejich žádosti bylo vyhověno až v roce 1960.³⁴ Do Polska zřejmě utekla i rodačka z Czechovic Marie Sovová z Ostravy, propuštěná z vazby na slib, že se dostaví k soudu, který jí posléze vyměřil 20 let žaláře za podporu nacismu a činnostnictví v NSDAP.³⁵ Podobně Herta Maňásková z Bystřice uprchla z věznice v Jablunkově do nedaleké polské Wisły, ale u pozdějšího soudu byla z obvinění z udavačství osvobozena.³⁶

Objevilo se i několik značně komplikovaných případů. Např. hutník František Jurečka z Ostravy přijal v roce 1940 německé občanství, později narukoval do wehrmachtu a v dubnu 1944 přeběhl ke Spojencům. Vrátil se přes Plzeň s 2. čs. tankovým praporem, ale měl být souzen za podporu nacismu a vyhrožování. Uprchl pak z internačního tábora pro Němce a byl odsouzen na 7 let žaláře.³⁷ Obchodník Gustav Zajonc z Petřvaldu byl po rodičích Polák, za války jako Němec získal do komisařské správy textilní obchod. Také on musel narukovat a vrátil se z fronty jako voják čs. vojska v Británii. V prosinci 1945 byl propuštěn z vazby a zmizel, za činnostnictví v NSV a podíl na arizaci obchodu mu soud vyměřil 6 let žaláře, s polehčující okolností za službu ve vojsku.³⁸ Podobně zmizel po útěku od výslechu z budovy ředitelství Národní bezpečnosti v Ostravě pokrývač Jan Walek, původně zajištěný orgány NKVD. Byl již za první republiky 17krát trestán a nyní byl za udavačství a další zločiny odsouzen v nepřítomnosti na 20 let žaláře.³⁹ Značně neobvyklý byl případ Matthäuse Proningera. Původně se jmenoval Procházka, ale dal se k Němcům a za členství v SS byl odsouzen na 20 let žaláře. Po válce byl odvezen orgány NKVD a přes Moskvu byl v lednu 1949 vydán do ČSR. Ihned nastoupil výkon trestu, z něž byl podmíněčně propuštěn až 1. 7. 1955.⁴⁰ Ještě větší kuriozitou byl příběh úředníka Vítkovických železáren Viktora Wicka, svědčící o nedokonalosti soudní administrativy. Byl za členství v NSKK odsouzen v nepřítomnosti na 10 let, což byl dvojnásobek obvyklé sazby (průměrný trest za tento trestný čin byl u MLS v Ostravě jen 4,3 roku). Nedostavil se na přelíčení, protože mu pošta nedoručila obsílku. Ještě před koncem války se totiž z Vítkovic přestěhoval do Soběslavi, dokonce se

³⁴ Ls 593/46.

³⁵ Ls 700/46.

³⁶ Ls 69/45.

³⁷ Ls 70/45.

³⁸ Ls 908/46.

³⁹ Ls 177/46.

⁴⁰ Ls 135/47.

tam podle svědků podílel na záchraně města v květnu 1945. Nemohl se však před soudem obhájit, protože o něm nevěděl. Když byl konečně vypátrán, musel nastoupit výkon trestu a jeho četné žádosti o milost byly vždy zamítnuty. Odseděl si tak skoro celý trest, až v listopadu 1955 mu byl zbytek trestu prominut.⁴¹

Z celkem 229 osob německé národnosti vybereme na ukázkou alespoň některé případy. Jediným odsouzeným k trestu smrti byl vrchní kriminální asistent ostravské služebny gestapa Werner Fietze, který mj. při výslechu utloukl jednoho zatčeného, dalšího mučením dohnal k sebevraždě a sadisticky mučil při výsleších zvláště ženy, o čemž pět z nich svědčilo před soudem. V rozsudku se uvádí: „*I když obžalovaný nebyl při hlavním přelíčení před mimořádným lidovým soudem přítomen a nevnese tudíž nic na svou obhajobu má soud přesto za to, že jeho vina jest shora uvedenými svědky prokázána. Obžalovaného usvědčují nejen svědci, kteří jeho surovost i sadismus pocítili na svém těle, nýbrž i jeho spolupracovníci z gestapa. Soud neměl proto ani v tom nejmenším nějaké příčiny, proč by těmto svědkům neuvěřil.*“⁴² Obžalovaný spolu s dalšími příslušníky gestapa evakuoval na samém konci války z Ostravy do Německa a jeho pobyt nebyl vypátrán.

Vyneseny byly celkem čtyři tresty doživotního odnětí svobody. Prodavačka Gerdharda Wipplerová z Ostravy udala za schvalování atentátu na Heydricha jednoho ze sousedů, který v obchodě nakupoval, a ten byl vzápětí popraven; odešla však z města hned na konci války.⁴³ Společně byli souzeni generální ředitel dolů Severní dráhy Ferdinandovy v Ostravě dr. inž. Otto Gold a jeho zástupce dr. Arnošt Hedrich. První byl souzen za členství v SA, vydírání a majetkovou zpronevěru a odešel z města při evakuaci, druhý se provinil členstvím v SS, konfidentstvím pro SD a rovněž zpronevěrou majetku; byl sice hned po válce zatčen, ale kupodivu předán v srpnu 1946 k odsunu, zhruba čtyři měsíce před konáním přelíčení.⁴⁴ Vedoucí kanceláře Vítkovických železáren Arnošt Krause udal svého zaměstnance, že si tajně obkreslil plánek Českého domu ve Vítkovicích, a ten byl vzápětí ubit na gestapu při výslechu. Krause byl rovněž členem SS, koncem války utekl do Německa.⁴⁵ Nezvykle vysoký trest 30 let odnětí svobody byl vyměřen úředníkovi Vítkovických železáren Ervínu Hruschkovi pouze za členství

⁴¹ Ls 172/47.

⁴² Ls 1228/46.

⁴³ Ls 194/46.

⁴⁴ Ls 959/46.

⁴⁵ Ls 988/46.

v závodním oddílu SS. Jistě mu přitížilo, že se z titulu své funkce vedoucího vojenských záležitostí v podniku účastnil zatýkání odbojářů; jeho poválečný pobyt nebyl zjištěn.

Z celkem 55 trestů odnětí svobody na 20 let udělených Němcům připomeneme aspoň několik. Mnohdy byl tento přísný trest vynesena pouze za provinění, jež byla obvykle trestána sazbou 5 let žaláře, např. jen za činovnictví v NSDAP či v některé z jejích organizací – tak byl odsouzen např. úředník Leopold Kupec z Frýdlantu n. O., důlní dozorce Bruno Vokmer ze Stonavy, úředník Oswald Tobola z Ostravy, závodní Erich Schütz z Fryštátu (byl funkcionářem nár. soc. svazu německých techniků), strojník Alfred Walkner z Karviné, důlní dozorce Jan Jakschik z Karviné.⁴⁶ Jindy se naopak jednalo o vysoké funkcionáře nacistické státní správy, jakým byl např. okresní hejtman ve Frýdku Kurt Wildhage, obviněný z celkem pěti 5 trestných činů; žádost o jeho vydání z Rakouska byla 20. 7. 1949 odmítnuta s odůvodněním, že žádný z uvedených činů není podle rakouského práva trestný (jednalo se o členství v SS, činovnictví v NSDAP, podporu nacismu, konfidentství pro gestapo a SD a zavinění ztráty svobody dalších osob – jedině z tohoto bodu obžaloby byl soudem osvobozen). Za stejné trestné činy byl odsouzen i jeho bratr okresní hejtman v Místku Jindřich Wildhage.⁴⁷ Čtyři trestné činy (členství v SA, činovnictví v NSDAP, podpora nacismu a udavačství s následky) měl spáchat krajský vedoucí NSDAP Wilhelm Heinz; ani v tomto případě nebyla žádost o vydání z Rakouska kladně vyřízena).⁴⁸ Naopak vězeňský dozorce Otto Bayer z Ostravy, rodák z Výmaru, byl v únoru 1947 vydán z americké zóny Německa a odpykal si značnou část trestu; byl předán k vyhoštění do Německa až v říjnu 1955, kdy byl tímto způsobem přerušena výkon trestu naprostě většině německých vězňů odsouzených k dlouhodobým trestům.⁴⁹

Výši trestu někdy možná ovlivnily i expresivní faktory – např. činovníkovi NSDAP důlnímu měřiči Otakarovi Hessovi jistě přitížilo, že z titulu své funkce nechal v obci s tradičně silným vyznáním československé církve odstranit z Husova sboru kalich s prstí od Zborova; byl odsouzen na 20 let žaláře.⁵⁰ Velmi přísně bylo trestáno udavačství. Např. soustružník Vilém Schikora ze Lhotky na Opavsku udal za války souseda za protiněmecký výrok, ale šetřením se ukázalo, že udání bylo nepravdivé, obviněný byl po 14 dnech propuštěn a udavač musel zaplatit pokutu za křivé nařčení. Po válce mu soud

⁴⁶ Ls 138/45, 496/46, 865/46, 914/46, 915/46, 916/46.

⁴⁷ Ls 34/47, 1143/46.

⁴⁸ Ls 98/47.

⁴⁹ Ls 51/47.

⁵⁰ Ls 731/46.

vyměřil trest 14 let žaláře, tedy za každý den věznění udaného jeden rok.⁵¹ Kuriózní byl případ Gelly Miturové z Ostravy, která v návalu zlosti udala svého manžela za poslech zahraničního rozhlasu, ale hned příští den si to rozmyslela a vzala na gestapu všechno zpátky. Manžel byl po krátkém šetření propuštěn a sama udavačka byla za křivé obvinění odsouzena německým sondergerichtem ke 4 měsícům vězení, už si je ale nestačila odpykat. O vánocích 1944 se manželé opět udobřili. I když po válce její manžel u soudu tvrdil, že se necítí nijak poškozen, byla jeho žena dána do internačního tábora, kam jí nosil jídlo na přilepšenou. MLS proti ní zahájil řízení až půl roku po jejím odsunu do Německa, takže trest 10 let žaláře ji už nepostihl.⁵²

Báňský úředník Eduard Strzondala z Petřvaldu byl odsouzen za činnost v NSDAP, podporu nacismu, vydírání a lehké ublížení na těle na 12 let žaláře; jeho pobyt nebyl vypátrán, i když o jeho vydání extradicí žádala i Francie a údajně byl zapsán na listinu válečných zločinců v Londýně.⁵³ Příslušník závodní stráže ve Vítkovických železárnách Jan Kuma přeběhl východní frontu a vstoupil do Svobodovy jednotky, kde se vydával za komunistu. Později se však zjistilo, že nebyl v KSČ, ale že to byl henleinovec. V červnu 1945 byl zatčen, už za měsíc ale uprchl z vazby a zmizel. Za členství v SA, podporu nacismu, konfidentství a vyhrožování dostal trest 18 let žaláře.⁵⁴ Číšník František Wallek z Českého Těšína byl jako člen SS dozorcem v koncentračním táboře Mauthausen. Dohlížel tam údajně na chov angorských králíků a zaměstnával při této práci asi 50 vězňů. Po válce někteří z nich dosvědčili, že jim nosil balíčky a snažili se pro něj dosáhnout mírnějšího trestu. Přesto byl odsouzen na 20 let žaláře, ale až měsíc po odsunu.⁵⁵ Herec a kostymér německého divadla v Ostravě Artur Hrabě údajně zachránil divadelní kostýmy před odvozem do Říše, a přestože ho prý vyloučili z NSDAP, byl za činnost odsouzen na 5 let žaláře; uprchl však včas do Rakouska.⁵⁶

Někdy však k uznání polehčujících okolností a ke zmírnění rozsudku skutečně došlo. Např. úředník Vítkovických železáren dr. Oskar Hilse byl odsouzen za členství v SS jen k 5 letům žaláře, neboť podle svědectví odbojových skupin pomáhal partyzánům a zachránil část výroby před odvezením do Říše; žádost o obnovu řízení však byla

⁵¹ Ls 485/46.

⁵² Ls 4/47.

⁵³ Ls 361/46.

⁵⁴ Ls 997/46.

⁵⁵ Ls 782/46.

⁵⁶ Ls 214/47.

zamítnuta.⁵⁷ Inženýr Walfried Legler z Jablunkova se měl účastnit vysídlování Poláků a byl činovníkem NSDAP; na výzvu vyhlášenou MNV Jablunkov, aby se dostavili svědci jeho přečinů, se však vůbec nikdo nepřihlásil. Soud mu vyměřil pouze 2 roky žaláře, ale odsouzený byl už před dvěma měsíci odsunut do Německa.⁵⁸ Celkem 5 Němců bylo soudem dokonce osvobozeno, protože jejich obvinění se neprokázala.⁵⁹

Hodně rozruchu vzbudil na Ostravsku proces se synem hraběte Larische, bývalým spolumasajitelem znárodněných dolů a statků na Karvinsku Janem Larischem. V roce 1942 přijal německou volkslistu a udržoval přátelské styky s místními nacistickými funkcionáři. Podíl na zatčení některých osob mu ale nebyl prokázán, byl souzen pouze za činovnictví v NSFK, což v jeho případě bylo jen formální členství v plachtařském klubu. V květnu 1945 utekl přes frontu do Rakouska a prostřednictvím advokáta žádal o vrácení československého občanství. Tvrdil dokonce, že pomáhal odboji, ale soud mu vyměřil 5 let žaláře, jeho jmění propadlo státu a jako většině odsouzených v nepřítomnosti byla mu vyslovena trvalá ztráta občanské cti. V jeho trestním listu je poznámka: „*Stíhán zatykačem Radní komory krajského soudu v Mor. Ostravě ze dne 16. července 1946.*“ V záhlaví listu je poznamenáno, že případ bude pro soud aktuální až do roku 1997, tedy padesát let po vydání rozsudku. Jan Larisch však počátkem devadesátých let pobýval několikrát v Karvině, zajímal se o restituci majetku či privatizaci některých podniků, např. o obnovu karvinského pivovaru (zemřel v roce 1997). Je zřejmé, že právní dopad onoho zatykače i rozsudku už samovolně vyhasl, neboť není známo, že by české úřady vůči Larischovi podnikly v této věci nějaké kroky.⁶⁰

V líčení osudů Němců souzených v nepřítomnosti u MLS v Ostravě by šlo ještě dlouho pokračovat, nicméně pro stručnou charakteristiku základních souvislostí tohoto problému uvedený výběr postačí. Lze předpokládat, že podobné případy se projednávaly i u jiných MLS v českých zemích; přesný počet osob souzených v nepřítomnosti by však mohl zjistit jedině rozbor všech soudních spisů jednotlivých MLS, tak jak to bylo učiněno v případě soudů z Ostravska.

⁵⁷ Ls 745/46.

⁵⁸ Ls 754/46.

⁵⁹ Ls 679/46, 785/46, 887/46, 26/48.

⁶⁰ Ls 461/46; BORÁK, M.: Spravedlnost..., c. d., s. 198-199.

Tabulka č. 1

Osoby souzené v nepřítomnosti před MLS Nový Jičín

a) podle pohlaví

Pohlaví	Počet
muži	3
ženy	0

b) podle národnosti

Národnost	Počet
Němci	2
Češi	1

c) podle státní příslušnosti

Státní příslušnost	Počet
Deutsches Reich	2
Protekt. Č. a M.	1

d) podle struktury provinění

Druh provinění	Počet případů
Členství v SA	2
Konfidentství pro Gestapo	1
Vyhrožování	1
Udavačství s následky	1
Zrada republiky	1

e) podle výroků soudu

Výrok soudu	Počet případů
Odnětí svobody - 1 rok	1
Odnětí svobody - 5 let	1
Odnětí svobody - 15 let	1

Pramen: počítačová databáze MLS Nový Jičín, autor Jiří Mašata, uloženo v Zemském archivu v Opavě

Tabulka č. 2

Osoby souzené v nepřítomnosti před MLS Opava

a) podle pohlaví

Pohlaví	Počet
muži	5
ženy	1

b) podle národnosti

Národnost	Počet
Němci	4
Češi	2

c) podle státní příslušnosti

Státní příslušnost	Počet
Deutsches Reich	4
Neobjasněno	2

d) podle struktury provinění

Druh provinění	Počet případů
Zrada republiky	3
Činovníctví v NSDAP (SdP)	2
Podpora nacismu	1
Udavačství s následky	1
Členství v NSF	1
Činovníctví v NSF	1
Úklady o republiku	1

e) podle výroků soudu

Výrok soudu	Počet případů
Osvobozen	2
Odnětí svobody - 5 let	1
Odnětí svobody - 10 let	1
Odnětí svobody - 15 let	1
Odnětí svobody - 20 let	1

Pramen: počítačová databáze MLS Opava, autor Dušan Janák, uloženo v Zemském archivu v Opavě

Tabulka č. 3

Osoby souzené v nepřítomnosti před MLS Moravská Ostrava

a) podle pohlaví

Pohlaví	Počet
muži	252
ženy	20

b) podle národnosti

Národnost	Počet
Němci	229
Češi	34
Poláci	8
Slováci	1

c) podle státní příslušnosti

Státní příslušnost	Počet
Deutsches Reich	186
Deutsche Volksliste Nr. 2	37
Deutsche Volksliste Nr. 3	3
Deutsche Volksliste Nr. 4	2
Deutsche Volksliste bez ozn.	33
Protektorát Č. a M.	9
Rakousko	2

d) podle věku

Věk	Počet	%
do 20 let	1	0,3
20 – 30 let	18	6,6
30 – 40 let	87	32,0
40 – 50 let	117	43,0
50 – 60 let	42	15,5
60 – 70 let	7	2,6

e) podle zaměstnání

Zaměstnání	Počet
úředník	75
policie a bezpečnost	18
dozorce	17
obchodník	16
v domácnosti	13

inženýr	9
zámečnick	8
mistr	7
učitel	6
účetní	6
správce	5
horník	5
dělník	5
železničář	5
ředitel	4
stavitel	4
hostinský	4
elektrikář	4
holič	4
lékař	3
student	3
strojník	3
šofér	3
továrník	2
chemik	2
advokát	2
pokrývač	2
soustružník	2
pekař	2
mechanik	2
číšník	2
řezník	2
lékárník	1
herec	1
prodavač	1
konstruktér	1
zubní technik	1
topič	1
zedník	1
modelář	1
pilníkář	1
ošetřovatel	1
automechanik	1
ponocný	1
sedlák	1
laborant	1
zahradník	1
hutník	1
stolař	1
kominík	1
lesník	1
nezjištěno	9
celkem	272

f) podle struktury provinění

Druh provinění	Počet případů
Činovníctví v NSDAP (SdP)	93
Členství v SA	78
Členství v SS	62
Členství v NSKK	35
Udavačství s následky	34
Podpora nacismu	33
Konfidentství nacist. bezp. org.	20
Činovníctví v DAF	9
Činovníctví v NSV	7
Udavačství bez následků	7
Vyhrožování	7
Majetkové násilí	5
Zavinění ztráty svobody	5
Činovníctví v Hitlerjugend	5
Činovníctví v NSF	5
Vydírání	4
Činovníctví ve fašist. gardách	3
Těžké ublížení na těle, vražda	2
Násilí na zaj. omezování svobody	2
Členství v SdP	2
Členství v NSFK	2
Činovníctví v BDO	2
Podpora fašismu	1
Lehké ublížení na těle	1
Činovníctví v BDM	1
Činovníctví v jiných nac. org.	1

g) podle soudních výroků

Výrok soudu	Počet případů
Trest smrti	1
Doživotí	5
Osvobozen	6
Odnětí svobody - 1 rok	2
Odnětí svobody - 1,5 roku	1
Odnětí svobody - 2 roky	2
Odnětí svobody - 3 roky	1
Odnětí svobody - 5 let	38
Odnětí svobody - 6 let	9
Odnětí svobody - 7 let	12
Odnětí svobody - 8 let	15
Odnětí svobody - 10 let	49
Odnětí svobody - 12 let	12

Odnětí svobody - 13 let	2
Odnětí svobody - 14 let	3
Odnětí svobody - 15 let	41
Odnětí svobody - 17 let	2
Odnětí svobody - 18 let	2
Odnětí svobody - 20 let	65
Odnětí svobody - 25 let	3
Odnětí svobody - 30 let	1

Pramen: počítačová databáze MLS Moravská Ostrava, autor Mečislav Borák, uloženo v Zemském archivu v Opavě